

Наукові перспективи
Видавнича група

MERRY
CHRISTMAS
AND HAPPY NEW YEAR

Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№12(58) 2025

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

№ 12(58) 2025

Київ – 2025

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of Spiritual and Moral Education

*with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv",
Nutrition Center of Natalia Kalinovska*

"Prospects and innovations of science"

(Series" Pedagogy ", Series" Psychology ", Series" Medicine ")

№ 12(58) 2025

Kyiv – 2025

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12\(58\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12(58))

**«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»:
журнал. 2025. № 12(58) 2025. С. 4442**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017
журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

**Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації
«Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 16.12.2025, № 7/12-25)**

*Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської.*

Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогів-практиків, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів. Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступник головного редактора: Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Заступник головного редактора: Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Заступник головного редактора: Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, старший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування, ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України", лікар ФРМ (фізичної та реабілітаційної медицини) ДУ "Територіальне медичне об'єднання МВС України по Одеській області" (Одеса, Україна)
2. Бабчук Олена Григоріївна — кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
3. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
4. Балахтар Катерина Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
5. Бартенєва Ірина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
6. Біляковська Ольга Орестівна — доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
7. Вадзюк Степан Нестерович - доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського України (Тернопіль, Україна)
8. Вовк Вікторія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Державного університету ім. Станіслава Сташіца в Пілі (м. Піла, Польща)
9. Гвожджевський Сильвія — кандидат наук, Державна професійна вища школа ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)
10. Гетманенко Людмила Миколаївна - старша викладачка кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

Shevchenko O., Leshchenko T. <i>ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES AS A BASIS FOR TEACHER SELF-DEVELOPMENT</i>	148
Sobko V., Sudoma D. <i>PEDAGOGICAL CHALLENGES IN TRAINING LAW ENFORCEMENT OFFICERS TO USE FIREARMS</i>	158
Stoliarchuk L.B. <i>PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF TRANSLATION COMPETENCES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS</i>	170
Tryhobiuk T.S. <i>THE EFFECTIVENESS OF INTERACTIVE METHODS IN DEVELOPING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH</i>	180
Zhukevych I.P. <i>PEDAGOGICAL ADAPTATION OF AI-GENERATED CONTENT IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING</i>	192
Бабій І.В. <i>ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ</i>	204
Балицька А.А., Карпенко Ю.П. <i>ВИКОРИСТАННЯ ЛАБОРАТОРНОГО ХІМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ</i>	217
Барна Х.В., Кас'яненко О.М., Чекан О.І., Вовчок В.М. <i>ОНТОГЕНЕЗ ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ ТА ЙОГО КОРЕКЦІЯ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ</i>	229
Басюк Н.А. <i>АЗІЙСЬКИЙ ФОРМАТ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ</i>	241
Бондаренко С.В., Пилипишин О.І. <i>ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ПРОФЕСІЙНІЙ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ОГЛЯД СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕДСЕСТРИНСТВО»</i>	253

УДК 376.015.31:81-028.31:376-056.313(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12\(58\)-229-240](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12(58)-229-240)

Барна Христина Василівна кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівського державного університету, м. Мукачево, <http://orcid.org/0000-0002-0555-6062>

Кас'яненко Оксана Миколаївна кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівського державного університету, м. Мукачево, <http://orcid.org/0000-0001-6730-447X>

Чекан Оксана Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівського державного університету, м. Мукачево, <https://orcid.org/0000-0002-3480-6366>

Вовчок Вікторія Михайлівна асистент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівського державного університету, м. Мукачево, <https://orcid.org/0009-0006-1383-7442>

ОНТОГЕНЕЗ ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ ТА ЙОГО КОРЕКЦІЯ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Анотація. У статті представлено комплексний аналіз онтогенезу граматичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями та окреслено специфіку формування граматичних категорій у цієї групи дітей. Показано, що розвиток граматичних структур у дітей з інтелектуальними порушеннями є уповільненим, нерівномірним і фрагментарним, що зумовлено особливостями їхнього когнітивного розвитку, зниженою мовленнєвою активністю, обмеженим словниковим запасом і недостатністю узагальнювальних операцій. Відзначено, що традиційні моделі онтогенезу граматики, розроблені на основі даних про дітей з типовим інтелектом, не можуть бути повністю перенесені на дітей з інтелектуальними порушеннями, оскільки не враховують нейропсихологічну дизгармонійність, мовленнєво-когнітивний дисбаланс та специфічні дефіцити виконавчих функцій, робочої пам'яті й семантичної обробки.

Описано результати сучасних українських та зарубіжних досліджень, які засвідчують, що граматичні труднощі у дітей цієї категорії проявляються на всіх рівнях мовної системи — морфологічному, синтаксичному та словотвірному. Порушення граматичної організації висловлювання набувають стійкого характеру й не можуть бути подолані без урахування нейрокогнітивних механізмів, що лежать в основі мовленнєвого розвитку. Наголошено на необхідності інтеграції лінгвістичних, психолінгвістичних та нейропсихологічних підходів у процесі корекційної роботи.

Особливу увагу приділено методологічним принципам формування граматичних навичок: поетапності, опорі на наочність, моделюванню мовних структур, залученню багатомодальних стимулів, а також використанню фразових конструкторів, схем речення, візуально-ситуативної підтримки. Підкреслюється, що ефективна корекційно-розвивальна робота має будуватися з урахуванням онтогенетичної послідовності формування граматичних категорій — від простих морфологічних форм до складних синтаксичних конструкцій та логіко-граматичних зв'язків. Підкреслюється важливість впровадження багатовекторних корекційних стратегій, які поєднують мовленнєві, когнітивні та сенсомоторні компоненти і враховують індивідуальну структуру порушення.

Ключові слова: розвиток, норма, граматична сторона мовлення, інтелектуальні порушення, корекційно-розвивальна робота.

Barna Khrystyna Vasylivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Faculty of Pedagogy, Mukachevo State University, Mukachevo, <http://orcid.org/0000-0002-0555-6062>

Kasianenko Oksana Mukolauvna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Faculty of Pedagogy, Mukachevo State University, Mukachevo, <http://orcid.org/0000-0001-6730-447X>

Chekan Oksana Ivanivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Faculty of Pedagogy, Mukachevo State University, Mukachevo, <https://orcid.org/0000-0002-3480-6366>

Vovchok Viktoriia Muhaylivna Assistant professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Faculty of Pedagogy, Mukachevo State University, Mukachevo <https://orcid.org/0009-0006-1383-7442>

ONTOGENESIS OF THE GRAMMATICAL ASPECT OF SPEECH AND ITS CORRECTION IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES.

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the ontogenesis of the grammatical aspect of speech in children with intellectual disabilities and outlines the specific features of grammatical category formation in this population. It is demonstrated that the development of grammatical structures in children with intellectual disabilities is slowed, uneven, and fragmented, which is conditioned by the particularities of their cognitive development, reduced speech activity, limited

vocabulary, and insufficient generalization skills. The article emphasizes that traditional models of grammatical ontogenesis, developed on the basis of data from children with typical intellectual development, cannot be fully applied to children with intellectual disabilities, as they do not account for neuropsychological disharmony, speech–cognitive imbalance, and specific deficits in executive functions, working memory, and semantic processing.

The results of contemporary Ukrainian and international studies are described, showing that grammatical difficulties in this group of children manifest at all levels of the language system—morphological, syntactic, and word-formation. Disorders of grammatical organization acquire a persistent character and cannot be overcome without considering the neurocognitive mechanisms underlying speech development. The article highlights the necessity of integrating linguistic, psycholinguistic, and neuropsychological approaches in correctional work.

Special attention is given to methodological principles of developing grammatical skills: staged instruction, reliance on visual support, modelling of language structures, inclusion of multimodal stimuli, and the use of phrase constructors, sentence schemes, and visual-situational scaffolding. It is emphasized that effective correctional and developmental intervention must follow the ontogenetic sequence of grammatical category formation—from simple morphological forms to complex syntactic constructions and logical-grammatical relations. The article underscores the importance of implementing multivector correctional strategies that integrate speech, cognitive, and sensorimotor components and take into account the individual structure of the impairment.

Keywords: development, ontogenesis, norm, intellectual disabilities, grammatical aspect of speech, corrective and developmental work.

Постановка проблеми. Граматична сторона мовлення є ключовою складовою мовленнєвого розвитку, яка забезпечує здатність дитини будувати зв'язні висловлювання та опановувати складні комунікативні структури. У дітей з інтелектуальними порушеннями формування граматичних категорій відбувається уповільнено й неоднорідно, це пов'язано із недостатністю когнітивних операцій та низьким рівнем узагальнення мовних значень.

Становлення граматичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями належить до кола найскладніших у сучасній логопедії та спеціальній педагогіці, оскільки охоплює багаторівневі порушення мовленнєвого й когнітивного розвитку. Труднощі засвоєння граматичних категорій проявляються не лише у формі кількісних відставань від типової онтогенетичної норми, а й у глибинних якісних відхиленнях, що зачіпають механізми семантико-синтаксичної організації висловлювання, морфемної координації, категоризації мовного матеріалу та формування операцій мовленнєвого узагальнення.

На нашу думку, проблематика онтогенезу граматичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями полягає у тому, що традиційні моделі

онтогенезу граматичних структур ґрунтуються на даних про розвиток дітей з типовим інтелектом і не враховують специфіки когнітивного профілю дітей з інтелектуальними порушеннями. Порушення граматичної будови мовлення постають як вторинні утворення, що формуються на тлі первинного інтелектуального дефіциту, але набувають автономних рис із власними закономірностями. Це створює складність для традиційних корекційних підходів, які часто орієнтуються на компенсаторну логіку, але не охоплюють в повній мірі механізми атипового мовленнєвого розвитку.

Фрагментарність існуючих моделей корекційної допомоги є додатковим аспектом нашої проблеми. Сучасні методики здебільшого зосереджені на формуванні окремих граматичних конструкцій чи морфологічних категорій, але не враховують їхнього системного характеру в мові та необхідності цілісного впливу на лінгвокогнітивні механізми, що забезпечують граматичну організацію висловлювання.

Водночас актуальним постає завдання уточнення закономірностей онтогенезу граматичної будови мовлення, поглиблення знань про лінгвокогнітивні механізми порушень та окреслення принципів побудови корекційних стратегій, здатних забезпечити стабільну позитивну динаміку мовленнєвого розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення онтогенезу граматичної сторони мовлення та його корекція у дітей з інтелектуальними порушеннями є актуальні як для зарубіжної, так і для української науки.

Українські дослідники Белова О., Капітула М., Синьов В., Маркус І. & Геращенко С. звертають увагу на сповільнене становлення морфологічних і синтаксичних узагальнень, обмежений обсяг активного словника та недостатність граматичних зв'язків між компонентами висловлювання у дітей з інтелектуальними порушеннями. У роботах вітчизняних авторів акцентовано, що традиційні навчальні методики виявляються малоефективними через специфічні когнітивні порушення, недостатність операцій аналізу, синтезу, узагальнення, мовленнєвої пам'яті й довільної уваги.

Белова О. (2021) вважала, що, мовленнєва сформованість старших дошкільників із інтелектуальним порушенням безпосередньо пов'язана зі ступенем тяжкості і формою порушень. Готовність до навчання потребує сформованості мотивувальної потреби під час спілкування, позитивного емоційного спонукання, а також розвитку всіх норм мовлення: звукової, фонетичної, лексико-граматичної, зв'язної тощо [1].

У статті, яку висвітлено у міжнародному журналі платформи Frontiers in Education (2024) йдеться про результати досліджень використання інтегрованих методик, які поєднують мовленнєві, когнітивні та психолінгвістичні компоненти і забезпечують більш стійке засвоєння граматичних категорій у дітей з інтелектуальними порушеннями. Тут також висвітлені методи, які були спрямовані на розвиток різних сфер мовленнєвого розвитку. Зокрема, використання системних

сценарних уроків щодо вивчення просторових прийменників або використання візуальної підтримки (зображення та липучки), що представляють кожен компонент речення [8].

Попри наявність значного обсягу досліджень, залишається відкритим питання взаємозв'язку між рівнем когнітивного розвитку, структурою мовленнєвого дефіциту та характером граматичної дезінтеграції, що визначає напрямки подальших наукових пошуків. **Потребує поглибленого вивчення також проблема визначення оптимальних методичних підходів**, які сприяли б формуванню граматичних структур з урахуванням специфіки когнітивного розвитку. У фаховій літературі відзначається, що існуючі програми корекції часто базуються на загальнодидактичних принципах і не завжди враховують нейропсихологічний компонент, індивідуальну структуру дефіциту та темпи засвоєння мовленнєвих операцій.

У цьому контексті **подальші дослідження мають бути спрямовані на інтеграцію нейропсихологічних, лінгвістичних та педагогічних підходів**, розроблення алгоритмів діагностики граматичної несформованості, а також на створення доказово обґрунтованих корекційних технологій, які орієнтовані на підвищення мовленнєвої компетентності дітей з інтелектуальними порушеннями.

Мета статті. Дослідити онтогенез граматичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями, обґрунтувати науково-практичні підходи до корекції граматичних дефіцитів та описати методи корекції граматичних порушень.

Виклад основного матеріалу. Онтогенез граматичної сторони мовлення — це поетапне засвоєння дитиною правил побудови слів, словосполучень і речень, від перших лепетів до формування зв'язного, правильного мовлення, що відбувається паралельно із розвитком мозку та органів чуття, починаючи з простого слова до складних речень. Граматична сторона мовлення включає в себе: морфологію – правила утворення слів та їхніх форм (відмінювання, дієвідмінювання, рід, число); синтаксис – правила побудови словосполучень і речень, включаючи узгодження та керування; словотвір – правила утворення нових слів. Відомо, що розвиток граматичної сторони мовлення у дітей відбувається поступово—від простих форм до складних, а у дітей з інтелектуальними порушеннями він відбувається повільно та неоднорідно.

Ученими зазначено, що «Інтелектуальні порушення в дитини залежно від інтенсивності ураження кори головного мозку можуть виявлятися різними якісними характеристиками прояву: від легкого ступеня (IQ 50-70) до помірного (IQ 35-49), тяжкого (IQ 25-49) та глибокого (IQ 24 та нижче) ступенів» [7].

Граматична сторона мовлення безпосередньо пов'язана з функціонуванням нейронних систем мозку, що забезпечують переробку мовної інформації, формування мовленнєвих правил і керування синтаксичними операціями. Нейропсихологічні дослідження показують, що слабкість виконавчих функцій,

порушення робочої пам'яті та знижений рівень нейропластичності перешкоджають формуванню внутрішніх моделей мовних правил, їх узагальненню та перенесенню у нові комунікативні ситуації. Унаслідок цього граматичні конструкції засвоюються не як системні зв'язки, а як окремі фрагменти мовного досвіду, що не інтегруються в єдиний синтаксичний простір. Нейронна система, яка у типовому розвитку формує стабільні граматичні патерни, у дітей з інтелектуальними порушеннями характеризується розрізненістю, слабкою спеціалізацією та недостатньою координацією між зонами відповідальними за мовний аналіз, семантичну обробку та моторне програмування. Саме тому граматичні труднощі при інтелектуальних порушеннях мають нейробіологічну основу та відображають знижену ефективність мозкових механізмів, що забезпечують синтаксичне структурування й комбінацію мовних одиниць.

Моделі, які описують природний розвиток граматичної системи мовлення, зазвичай базуються на спостереженнях за дітьми з типовим інтелектом. Тому вони не відображають тієї специфіки, яку мають діти з інтелектуальними порушеннями. У їхньому розвитку часто спостерігається дизметрія — нерівномірність дозрівання різних пізнавальних процесів. Наприклад: одні функції можуть формуватися швидше відносно інших, що створює дисбаланс і впливає на становлення мовлення. Через це формування граматичних структур у дітей з інтелектуальними порушеннями (далі — ІП) відбувається повільніше, що потребує більше повторів, опори на наочність, чіткішої структуризації мовленнєвого матеріалу та спеціально організованої корекційно-розвиткової підтримки. На нашу думку, для вивчення граматичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями необхідно адаптовувати існуючі теоретичні підходи з урахуванням особливостей їхнього когнітивного профілю.

Граматична сторона мовлення є центральним компонентом мовленнєвої компетентності дитини, адже саме вона забезпечує можливість побудови зв'язних висловлювань, відображення логіко-сміслових відношень та реалізацію комунікативних намірів. У типовому онтогенезі опанування граматичних категорій відбувається поетапно: від засвоєння простих синтаксичних конструкцій та морфологічних форм до оволодіння складнопідрядними структурами й абстрактно-граматичними узагальненнями. У дітей з ІП цей процес істотно ускладнюється через низку когнітивних, лінгвістичних та нейропсихологічних факторів, що зумовлюють специфічний характер формування граматичних умінь.

Порушення граматичного оформлення мовлення у дітей з ІП проявляється на всіх рівнях мовленнєвої системи. На морфологічному рівні спостерігається обмежений репертуар граматичних форм, неточність їх уживання, недостатність узагальнення морфологічних категорій роду, числа, відмінка, часу та виду. Діти часто опускають службові слова, замінюють складні форми простими або невмотивовано варіюють морфологічні показники. На синтаксичному рівні відзначається переважання простих неускладнених конструкцій із слабкою

варіативністю, труднощі у формуванні розгорнутих висловлювань, порушення порядку слів тощо.

У дошкільному віці граматичні структури формуються переважно на основі практичного мовленнєвого досвіду, наслідування та ситуаційної підтримки. У дітей з легким ступенем інтелектуальних порушень на цьому етапі спостерігається уповільнене, але загалом послідовне оволодіння морфологічними категоріями: закріплення форм множини, узгодження прикметників із іменниками, оволодіння простими дієслівними часами. Проте ці навички залишаються нестійкими, легко порушуються у нових умовах, а засвоєння синтаксичних конструкцій — особливо складних речень — потребує значно більше часу. Діти з помірними порушеннями демонструють виражені труднощі в морфологічному оформленні слова, зокрема в утворенні відмінкових форм, часових форм дієслова, побудові навіть простих поширених речень. Їх мовлення часто залишається ситуативним, а граматичні засоби виконують лише мінімальні функції.

Формування граматичної будови мовлення у дошкільників з ІП, за спостереженнями Ю. Бугери, доцільно організовувати у кількох взаємопов'язаних напрямках: ознайомлення дітей зі структурою речення, опрацювання основ словозміни та словотвору, а також розвиток зв'язного висловлювання. У процесі лексичної роботи особлива увага приділяється формуванню узагальнених значень іменників, що передбачає класифікацію предметів за категоріями, порівняння об'єктів різних груп і поступове усвідомлення дітьми узагальнюючої функції слова. На етапі опанування граматично правильної побудови речень використовують графічні схеми, які допомагають сформувати уявлення про слово як структурний елемент висловлювання. Важливою складовою корекційного процесу є різні види наочності, що сприяють засвоєнню моделювання речень, створенню коротких текстів, відповідям на запитання та виконанню дій з іграшками під час слухання розповідей чи казок.

У старшому дошкільному віці робота над структурою речення здійснюється паралельно з формуванням навичок словозміни й словотвору. Діти опановують зміну іменників за числами та відмінками, уживання прийменників, узгодження іменників із дієсловами та прикметниками, а також зміну дієслів минулого часу за родом, числом та особою, що для цієї категорії дітей є особливо складним. Ю. Бугера наголошує на необхідності поетапного формування кожної граматичної форми, яке включає: усвідомлення її значення на матеріалі низки словоформ, виокремлення морфеми через зіставлення словоформ, засвоєння її графічного позначення та конструювання нових словоформ із використанням наочного матеріалу. Такий підхід забезпечує поступове формування початкових лексико-граматичних уявлень у дітей з інтелектуальними порушеннями [2].

Науковиця М. Капітула вважає, що ефективно в корекційно-розвивальній роботі використовувати фразові конструктори чи схеми. Щоб кожне слово малюка яке він має промовити було зображено на картинці [5].

О. Гаврилов зазначає, що самостійне мовлення дітей із тяжкими інтелектуальними порушеннями зазвичай обмежується поодинокими словами або простими реченнями, тоді як складні синтаксичні конструкції залишаються для них недоступними навіть на рівні відтворення. Засвоєння нової лексичної одиниці потребує розгорнутих пояснень, багаторазового включення її у мовленнєві ситуації та застосування емоційно значущого для дитини підкріплення [4].

На нашу думку, значне місце у корекції граматичної сторони мовлення у дітей з ІІ має посідати використання онтогенетичного принципу, який знаходить своє відображення у послідовності роботи над граматичними формами: від конкретного до абстрактного, від семантично простих форм до семантично складніших, від простих за граматичним оформленням мовленнєвих висловлювань до більш складних за граматичним оформленням. Над відмінковими формами слід працювати у такій послідовності: диференціація називного відмінка однини і множини, знахідний відмінок, родовий, давальний, орудний (безприйменникові його форми); потім прийменниково-відмінкові конструкції та відмінкові форми множини. Відпрацьовуючи узгодження прикметника та іменника, потрібно починати з називного відмінка чоловічого і жіночого роду, потім переходили до називного відмінку середнього роду, а далі вивчати із дітьми відмінкові зміни словосполучення прикметника з іменником. Розвиток функції словозміни: дієслова спочатку вивчаємо в теперішньому часі (однині і множині), потім в минулому часі (зміни за родами, особами і числами) і, нарешті, в майбутньому часі, який є найскладнішою формою дієслова. Щодо формування способів словотворення у дітей з ІІ слід починати з вивчення зменшувально-пестливих суфіксів (суфікс -ик: мяч – мячик, телефон – телефончик) та інших простих словотворчих форм іменників. Потім проводиться робота з утворення від іменникових прикметників, префіксальних дієслів, споріднених слів. Під час формування структури речень особливу увагу слід приділити глибинно-семантичним (предикативним) відношенням всередині речення, які поступово ускладнюватимуться та включатимуться в структуру висловлювання. Спочатку вчать поширювати речення за рахунок простих об'єктних відносин. (Мати має вікно), потім – локативних (Дівчинка йде додому), в подальшому – атрибутивних (Це мамин ранець. Бабуся несе жовту сумку).

Значущим чинником, який впливає на розвиток граматичної сторони мовлення, є якість мовленнєвого досвіду. Діти з інтелектуальними порушеннями часто мають знижену мовленнєву активність, що зумовлено слабкою потребою в комунікації, труднощами соціальної взаємодії та недостатньою мовною стимуляцією. Обмеженість мовленнєвого середовища та низький рівень самостійного мовлення зменшують можливості для формування граматичних узагальнень, що призводить до стійкого відставання в розвитку граматичної системи.

Корекційно-розвивальний вплив спрямований на активізацію мовленнєвої діяльності, формування граматичних категорій на основі систематичного

моделювання мовних структур, поетапне введення граматичних форм із опорою на зорові, моторні та семантичні підказки. Ефективними є прийоми, що забезпечують усвідомлене застосування граматичних правил, розвиток логіко-граматичних конструкцій, тренування побудови як простих, так і ускладнених синтаксичних структур у різних комунікативних ситуаціях. Особливе значення мають інтегровані методи, які поєднують мовленнєві, когнітивні та сенсомоторні компоненти, сприяючи гармонізації мовленнєвого розвитку.

Розглянувши усю специфіку онтогенезу граматичної сторони мовлення у дітей з ІІ, ми дійшли висновку, що корекційна робота має бути спрямована на використання багатомодальних підходів для розвитку граматичної сторони мовлення дітей з ІІ. Практика має базуватися на поєднанні цілеспрямованих вправ, природних комунікативних ситуацій і залученні сім'ї. Використання реальних предметів, елементів сенсорного досвіду, ігрових ситуацій та моделювання життєвих сценаріїв створює оптимальні умови для засвоєння граматичних категорій не у відриві від змісту, а в межах природної комунікативної діяльності.

Навчальна діяльність дітей з порушеннями інтелектуального розвитку відрізняється певними особливостями та має спиратися на реальну дійсність, на основі якої спеціаліст буде супроводжувати дитину через певні процеси для отримання кінцевого результату. Школярі з порушеннями інтелектуального розвитку потребують полісенсорного пізнання та можливості відпрацьовувати набуті знання на практиці. Характерною особливістю учнів з порушеннями інтелектуального розвитку є низький рівень навчальної мотивації, вони мають проблеми з плануванням своєї діяльності. Аналізуючи численні дослідження вчених-практиків, зокрема Sirkko R. та ін., треба підкреслити, що основою для навчання учнів з ІІ в усьому світі є індивідуалізація навчання через їх різні потреби [9].

Онтогенез граматичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями відзначається уповільненістю, специфічністю та стійкими труднощами у засвоєнні морфологічних і синтаксичних структур. Порушення когнітивної сфери, недостатність мовленнєвого досвіду та знижена комунікативна активність суттєво ускладнюють формування граматичної компетентності. Однак цілеспрямована, системна корекційно-розвивальна робота, побудована на принципах поетапності, доступності та комунікативної спрямованості, створює умови для часткового або повного компенсування мовленнєвих порушень та підвищення ефективності мовленнєвої діяльності дітей.

Таким чином, становлення граматичної сторони мовлення у дітей з ІІ є процесом із зміненою онтогенетичною динамікою, що залежить не лише від ступеня інтелектуальної недостатності, а й від вікових можливостей, якості мовленнєвого середовища та цілеспрямованої корекційно-розвиткової роботи. Розуміння цих закономірностей створює підґрунтя для побудови індивідуальних програм мовленнєвого розвитку та раціональної організації навчання.

Висновки та перспекиви. Становлення граматичної сторони мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями відбувається уповільнено, нерівномірно та з характерними труднощами на різних рівнях мовної системи. Порушення проявляються у морфологічному та синтаксичному оформленні висловлювань, обмеженому словниковому запасі та слабкій здатності до узагальнення граматичних категорій. Формування граматичної компетентності у таких дітей залежить не лише від ступеня інтелектуальної недостатності, а й від віку, якості мовленнєвого середовища, рівня соціальної взаємодії та цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи. Системне поетапне навчання, використання наочних та інтегрованих методів, підтримка когнітивних і сенсомоторних процесів сприяє покращенню граматичних умінь і розвитку мовленнєвої компетентності.

Подальші наукові пошуки повинні бути спрямовані на розробку інтегрованих корекційних програм, які враховують когнітивний профіль дитини, ступінь інтелектуального порушення та індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку. Важливим напрямом є вивчення взаємозв'язку між нейропсихологічними механізмами, мовленнєвою активністю та успішністю формування граматичних структур. Перспективним є також аналіз ефективності новітніх технологій навчання та мультисенсорних методик, здатних підвищити мотивацію дітей і стимулювати розвиток мовлення у природному комунікативному середовищі на основі якої спеціаліст буде супроводжувати дитину через певні етапи пізнання, поступово ускладнюючи мовленнєві завдання та забезпечуючи сталі умови для формування граматичних структур.

Узагальнюючи викладене підкреслимо, що граматичний розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями має системний характер і потребує комплексного, методично обґрунтованого впливу, який охоплює не лише формування окремих мовних структур, але й розвиток когнітивних механізмів, що забезпечують оперування граматичними правилами. Ефективність корекційної роботи визначається здатністю фахівця адаптувати мовний матеріал до рівня дитини, використовувати багатомодальні засоби навчання, забезпечувати повторюваність та закріплення мовних операцій у різних видах діяльності. Лише за умов такої цілісної підтримки можливе формування більш стійкої граматичної компетентності, що сприятиме підвищенню мовленнєвої активності, розширенню комунікативних можливостей та загальному когнітивному розвитку дітей з ІІІ.

Література:

1. Белова О. Б. Особливості розвитку мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями. / О. Белова. Медична освіта. 2021. № 1. С. 5-10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/11876/11299.
2. Бугера Ю. Ю. Розвиток лінгвістичного компоненту мовленнєвої діяльності у дошкільників з порушеннями інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. / Ю. Бугера 2019. Вип. 15. С. 26-34. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apko_2020_15_5

3. Геращенко С., Матющенко І. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями. / С. Геращенко, І. Матющенко. Науковий часопис. 2023. № 44. С. 24-28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41786/Matiushchenko_Herashchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Гаврилов О. До питання про тяжкий ступінь порушення інтелектуального розвитку. / О. Гаврилов. Стаття отримана 17.10.2022 р. Збірник наукових праць: вип. 20 / за ред. М. Шеремет, О. Гаврилова. 2022. С. 34-45.
5. Капітула М. Особливості мовленнєвого розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями. / М. Капітула. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2024. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/article/view/1169>
6. Синьов В. М., Маркус, І. С. & Геращенко С. І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. / В. М. Синьов І. С., Маркус & С. І. Геращенко. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2023. Вип. 45. С. 111–117. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41786>
7. Трикоз С. В., Блеч Г. О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. / С.В. Трикоз. м. Харків: Вид-во «Ранок». ВГ «Кенгуру». 2018. 40 с.
8. FrontiersinEducation. Освітні практики для розвитку мовлення учнів з інтелектуальними розладами у шкільних умовах: систематичний огляд. [Educationalpracticesforthelanguage developmentofstudentswithintellectualdevelopmentaldisorder]. (IDD): A systematicreview. *FrontiersinEducation*. 2024. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2024.1422139/full>
9. Sirkko, R., & Takala M. Дистанційна освіта для учнів з інтелектуальними порушеннями – досвід вчителів. [Distanceeducationforpupilswithintellectualdisabilities – teachers' experiences.] *EducationInquiry*. 2022. р. 1-17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20004508.2022.2073054#abstract>

References:

1. Bielova O. B. (2021). Osoblyvosti rozvytku movlennia u ditei z intelektualnymy porushenniamy. [Features of speech development in children with intellectual disabilities.]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/11876/11299. [in Ukraine].
2. Buhera Yu. Yu. (2019). Rozvytok lnhvistychnoho komponentu movlennievo idiiialnosti u doshkilnykiv z porushenniamy intelektu. [Development of the linguistic component of speech activity in preschooler swith intellectual disabilities.]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apko_2020_15_5 [in Ukraine].
3. Herashchenko S., Matiushchenko I. (2023). Osoblyvosti rozvytku zviazhnoho movlennia u ditei z intelektualnymy porushenniamy. [Features of the development of coherent speech in children with intellectual disabilities.]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41786/Matiushchenko_Herashchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukraine].
4. Havrylov O. (2022). Do pytannia protiazhkyi stupin porushennia intelektualnoho rozvytku. [On the issue of severe intellectual disability.]. / O. Havrylov. Zbirnyk naukovy khprats: vyp. 20 / zared. M. Sheremet, O. Havrylova. [in Ukraine].
5. Kapitula M. (2024). Osoblyvosti movlennievoho rozvytku u ditei z intelektualnymy porushenniamy. [Features of speech development in children with intellectual disabilities.] *Pedahohichna innovatyka: suchasnisttaper spektyvy*. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/article/view/1169> [in Ukraine].

6. Synov V. M., Markus, I. S. & Herashchenko S. I. (2023). Osoblyvosti movlennievoho rozvytku ditei z intelektualnymy porushenniamy. [Features of speech development in children with intellectual disabilities.] Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia. Vyp. 45. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

<https://enpuir.udu.edu.ua/handle/123456789/41786>[in Ukraine].

7. Trykoz S. V., Blech H. O. (2018). Dytyna z porushenniamy intelektualnoho rozvytku. [A child with intellectual disabilities.]. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok». VH «Kenhuru». [in Ukraine].

8. Frontiers in Education. (2024). Osvitni praktyky dlia rozvytku movlennia uchniv z intelektualnymy rozladamy u shkilnykh umovakh: systematychnyi ohliad. [Educational practices for the language development of students with intellectual development disorder]. (IDD): A systematic review. Frontiers in Education. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2024.1422139/full>[in Switzerland.].

9. Sirkko, R., & Takala M. (2022). Dystantsiina osvita dlia uchniv z intelektualnymy porushenniamy – dosvid vchyteliv. [Distance education for pupils with intellectual disabilities – teachers' experiences.] Education Inquiry. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20004508.2022.2073054#abstract>[in Finland].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>